

Tjamsweersterweg te Appingedam, gemeente Appingedam

Een Archeologisch Bureauonderzoek

Administratieve gegevens

provincie:	Groningen
gemeente:	Appingedam
plaats:	Appingedam
toponiem:	Tjamsweersterweg
bevoegd gezag:	gemeente Appingedam
opdrachtgever:	Werkorganisatie DEAL-gemeenten
RD-coördinaten:	251.496/593.719
kaartblad:	7F
OM-nummer:	4038200100
beheer documentatie	Libau, Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed, gemeente Appingedam en E-depot
uitvoerder:	Libau
rapport:	17-34
auteur	I. van der Velde MA
autorisatie	N. van der Mei
telefoon:	050-3126545
e-mail:	archeologie@libau.nl

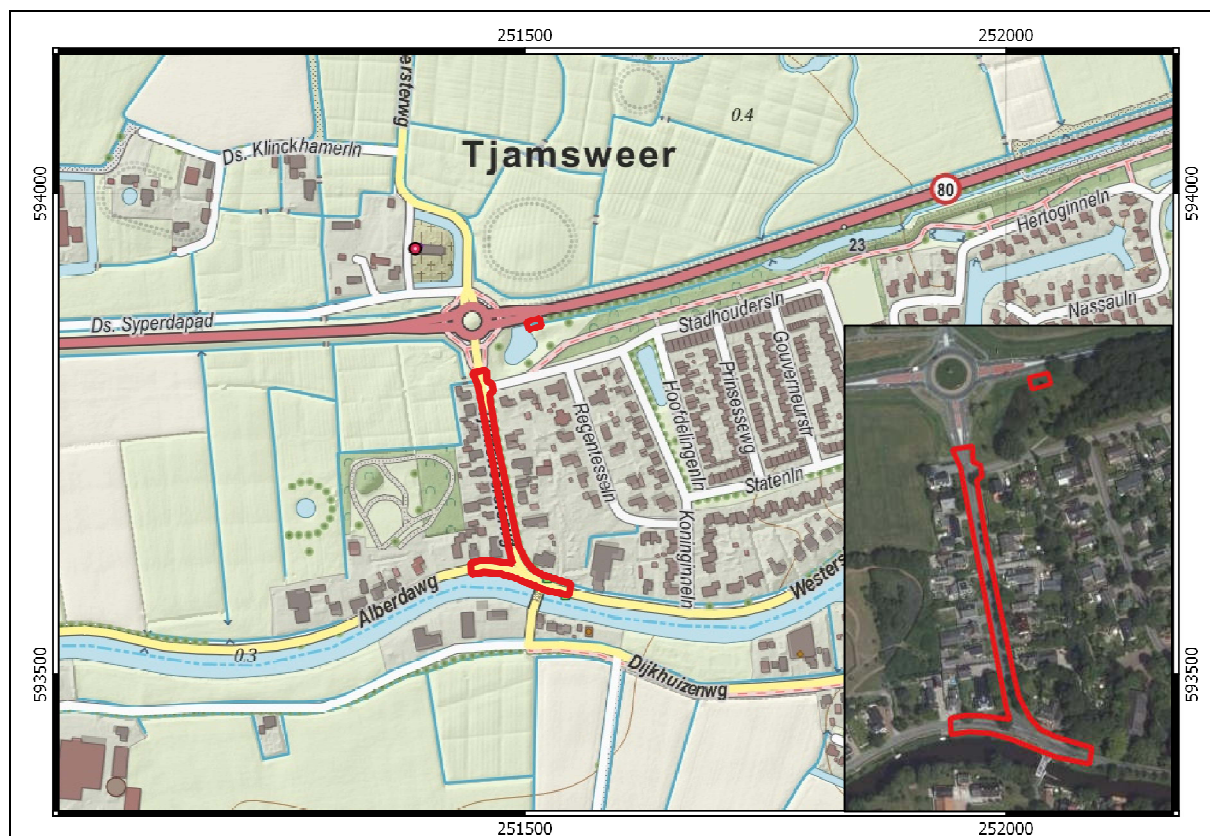

Tjamsweersterweg te Appingedam, gemeente Appingedam

Een Archeologisch Bureauonderzoek

Planvoornemen

In opdracht van Werkorganisatie DEAL-gemeenten, vertegenwoordigd door dhr. S. Brontsema, is een archeologisch bureauonderzoek uitgevoerd voor de Tjamsweersterweg te Appingedam. De aanleiding voor dit onderzoek is de reconstructie van de weg. Hierbij zal een regenwaterriool worden aangelegd in de rijbaan, op een diepte van circa 1,30 meter –mv. Tevens wordt de rijbaan verbreed van 5 naar 6 meter en wordt ten behoeve van het regenwaterriool de stuw in de watergang langs de N360 verlaagd. Het gebied waarbinnen de ingrepen gaan plaatsvinden, wordt hieronder verder aangeduid als plangebied.

Figuur 1: Topografische kaart van de Tjamsweersterweg en omgeving (Opentopo), waarop het plangebied met twee rode kaders is aangegeven. Het noordelijkste gedeelte van het plangebied, weergegeven in een apart klein rood kader, betreft de locatie van de stuw. In de inzet is een recente luchtfoto van het plangebied opgenomen (PDOK) waarop het plangebied eveneens met twee rode kaders is weergegeven.

Landschappelijke en aardkundige informatie

Het plangebied is gelegen in het oude kweldergebied van de streek Oost-Fivelingo, in het westelijke deel van de stad Appingedam. De streek dankt haar naam aan de rivier de Fivel, die vanuit de hoogvenen in het Duurswold richting het noorden stroomde en in zee uitwaterde. De vroegst bekende bewoning op de kwelders van Fivelingo dateert uit de ijzertijd. Men vestigde zich hier bij voorkeur op de hogere kwelder- en oeverwallen langs getijdenrivieren, kreken en prielen. Aanvankelijk woonde men in onverhoogde nederzettingen, ook wel vlaknederzettingen genoemd. Door het stijgen van de zeespiegel ontstond in de loop van de ijzertijd en in de vroege Romeinse tijd steeds meer de noodzaak om woonplaatsen op te hogen ter bescherming tegen het opkomende water. Door het opheugen van woonplaatsen ontstonden wierden. Deze bestonden aanvankelijk uit individueel opgehoogde erven (huiswierden) die vaak in groepjes bij elkaar lagen. Vanwege voortdurende ophoging en uitbreiding groeiden huiswierden soms aan elkaar tot dorpswierden.

Appingedam ontstond in de 7de of 8ste eeuw na Chr. op een destijds reeds bestaande wierde (nu genaamd De Wierde), die ten noorden van het huidige centrum ligt. Nadat waarschijnlijk aan het eind van de 10de eeuw de Delf is gegraven, verplaatste de nederzetting zich naar deze waterloop en groeide uit tot een belangrijke handelsstad en marktcentrum. De middeleeuwse kern van de stad ontwikkelde zich aan weerszijden van de Delf. Tot 1317 was Appingedam een zeehaven; in dat jaar werden de sluisen (zijlen) in de Delf aangelegd waarna Delfzijl de rol

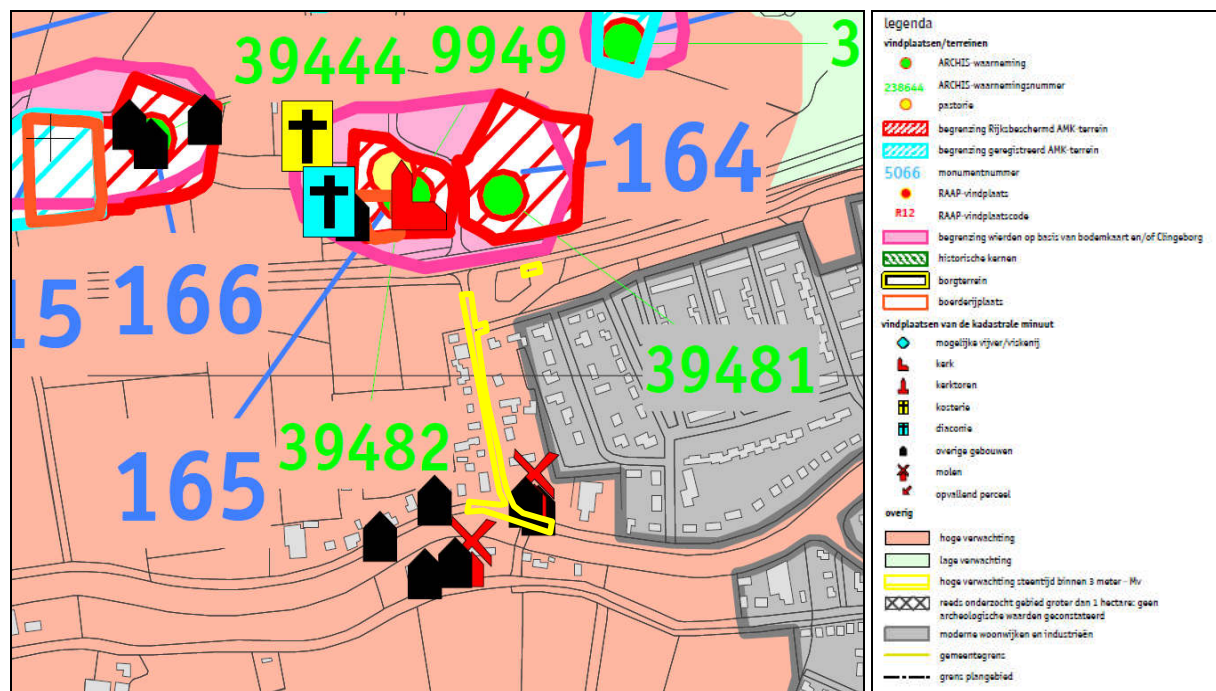

van Appingedam overnam. Vanaf circa 1450 wordt de Delf 'Damsterdiep' genoemd. Het plangebied grenst met de zuidzijde aan het Damsterdiep.

Het plangebied is volgens de fysisch geografische kaart gelegen binnen de bebouwde kom van Appingedam. Het omliggende gebied bestaat uit een vlakke getij-afzettingsvlakte (code Mv2; zie bijlage *Fysisch geografische kaart*). Ten noorden en noordwesten van het plangebied zijn enkele wierden gekarteerd. Ten zuiden van het plangebied is de loop van het Damsterdiep herkenbaar. Langs het Damsterdiep is een dijk weergegeven. Het is zeer aannemelijk dat deze dijk ter plaatse van het zuiden van het plangebied nog doorloopt. Ten noordoosten van het plangebied is een tamelijk grote afgraving (code ↓) weergegeven (Alberdaweg en Westersingel), samenhangt met het plaatselijk aftichelen van klei (code m) voor de baksteenindustrie.

Op de bodemkaart is het plangebied eveneens gekarteerd als gelegen binnen de bebouwde kom (code |h BEBOUW) van Appingedam. Het meest zuidwestelijke deel van het plangebied, het oostelijke gedeelte van de Alberdaweg, is gelegen op knippoldervaaggronden met zavel en lichte klei (code kMn63C; zie bijlage *Bodemkaart*). Naar verwachting komt deze bodemsoort van oorsprong in het gehele plangebied voor. Ten noorden en noordwesten van het plangebied zijn twee wierde weergegeven (code |f TERP). Verder ten noordoosten van het plangebied zijn kalkarme nesvaaggronden met klei gelegen (Mo80C).

Op het Actueel Hoogtebestand Nederland (AHN; zie bijlage *Hoogtekaart AHN2*) is te zien dat het gebied ten noorden van het Damsterdiep hoger ligt dan het gebied ten zuiden van het Damsterdiep. Dit hangt samen met de aanwezigheid van kwelderwallen (zie *Hoogtekaart AHN2*). Binnen het plangebied is eveneens een hoogteverschil waarneembaar. Zo ligt de bebouwing in het oosten van het plangebied hoger dan die in het westen. Het wegtracé in het zuiden van het plangebied ligt eveneens hoger dan de Tjamsweersterweg. Dit hangt waarschijnlijk samen met de aanwezigheid van een oude dijk langs het Damsterdiep. De wierden ten noorden van het plangebied en de van oost naar west lopende N360 zijn goed herkenbaar als hoogte. De hoogte die zichtbaar is ten westen van het plangebied betreft een aangelegd landschapselement in het aldaar gelegen park. De hoogte van het wegtracé ter plaatse van de Tjamsweersterweg is circa -0,25 m NAP. De hoogte van het wegtracé in het zuiden van het plangebied is circa +0,25 m NAP en in het noorden, ter plaatse van de Stadhouderslaan, bedraagt de hoogte van het wegtracé circa +0 m NAP.

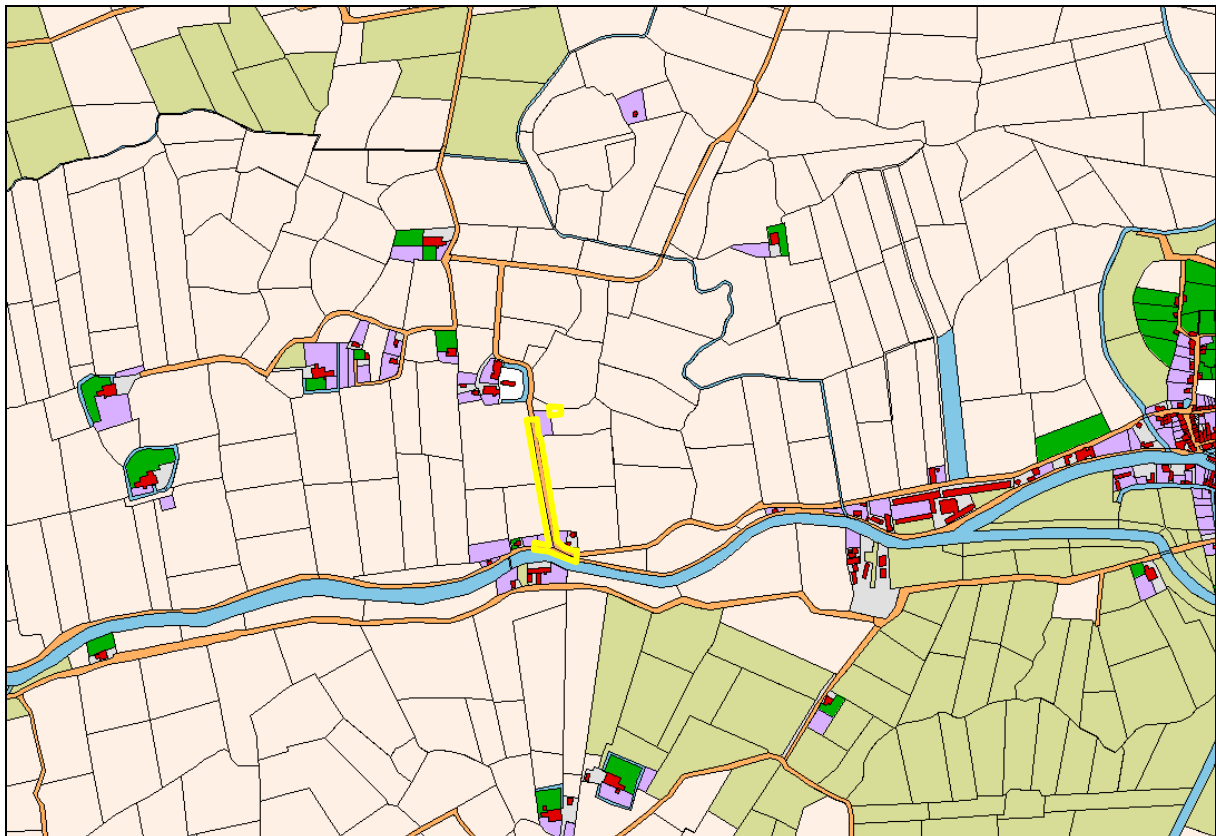
Figuur 2: Archeologische beleidsadvies- en verwachtingskaart van de gemeente Appingedam (RAAP, 2008). Het plangebied is aangeduid met een geel kader.

Archeologische informatie

Het plangebied is niet geregistreerd op de Archeologische Monumentenkaart (AMK; zie bijlage *Kaart archeologie*). Ook zijn geen vondsten bekend uit het plangebied, althans ter plaatse zijn geen vondstlocaties geregistreerd in de archeologische database Archis. In de directe omgeving van het plangebied liggen meerdere AMK-terreinen. Zo zijn ten noorden van het plangebied twee rijksbeschermd AMK-terreinen gelegen. AMK-terrein 164 heeft betrekking op de middeleeuwse dorpswierde van Tjamsweer, waarop zich vermoedelijk eveneens de resten van een steenhuis bevinden. Ten westen van deze wierde bevindt zich een wierde met een begindatering rond het begin van de jaartelling (AMK-terrein 165). Op dit terrein staat een kerk met een tufstenen voorganger uit omstreeks de 12de eeuw. Verder ten westen bevindt zich een rijksbeschermd terrein met een wierde en een drinkplaats/dobbe met een datering rond het begin van de jaartelling (AMK-terrein 166; vondstlocatie 2925675100). Ten westen van dit terrein ligt een terrein met de een laatmiddeleeuwse huiswierde (AMK-terrein 11815). Ten noordoosten van het plangebied ligt een terrein met de resten van een middeleeuwse huiswierde (AMK-terrein 5810; vondstlocaties 2927813100 en 39788). Verder ten noorden van het plangebied ligt een terrein met de resten van een wierde daterend uit de Romeinse tijd (AMK-terrein 14920). Deze wierde wordt volgens Archis doorsneden door de zeer oude weg Tjamsweer-Batenburg.

Ter plaatse van het plangebied en de nabije omgeving zijn geen vondstlocaties geregistreerd in Archis. In de verdere omgeving van het plangebied zijn meerdere archeologische vondstlocaties bekend (Archis; zie bijlage *Kaart Archeologie*). Het merendeel van de vondsten heeft betrekking op de hierboven beschreven AMK-terreinen. Ten noorden van het plangebied ligt een vondstlocatie die betrekking heeft op de vondst van laatmiddeleeuws en nieuwetijds aardewerk (vondstlocatie 2927838100) dat zeer waarschijnlijk afkomstig is van naastgelegen boerderij North Star Dairy. Ten zuidoosten van het plangebied is een oud stenen pad aangetroffen (vondstlocatie 3129138100). Deze steenweg is de 19de/20ste-eeuwse versteringsfase van een oudere kleiweg (17de-18de eeuw). Het ging zeer waarschijnlijk om een lokale weg, die volgens Archis naar de Meedland of naar de ten zuiden van het plangebied gelegen wierde Oling voerde.

Op de beleidsadvieskaart van de gemeente Appingedam (RAAP, 2008; zie figuur 2) is aangegeven dat het plangebied en een gebied met een hoge archeologische verwachting is gelegen. Ook de wierden en AMK-terreinen ten noorden van de N360 zijn op deze kaart opgenomen.

Figuur 3: De digitale versie van de kadastrale minuut uit 1819 (HisGIS). De ligging van het gehele plangebied wordt aangeduid met een geel kader.

Historische geografie

Op de kadastrale minuut uit 1819 (gemeente Appingedam, sectie A1; zie voorblad en figuur 3) is te zien dat destijds ter plaatse van de Tjamsweersterweg reeds een weg (oranje) aanwezig was. Deze weg vormde van oudsher waarschijnlijk de verbindingsweg tussen Tjamsweer en het Damsterdiep. In het noorden van het plangebied is op de kruising tussen de Tjamsweersterweg en de Stadhouderslaan een tuin (paars) aangegeven. Ter plaatse van de huidige Stadhouderslaan liep enkel een perceelsgrens. In het zuiden van het plangebied, langs het Damsterdiep, is eveneens een weg aangegeven. Het betreft hier het middeleeuwse trekpad/jaagpad langs het Damsterdiep. Ten noorden van dit pad zijn aan de westzijde van de Tjamsweersterweg twee tuinen (paars) weergegeven. Aan de oostzijde van de Tjamsweersterweg zijn een tuin (paars), huis/bebouwning (rood) en erf (grijs) zichtbaar die in eigendom waren van de bakker Cornelis Geerts Jansonius.

In de Grote Historische Atlas van Nederland 1851 – 1855 en op de topografisch militaire kaart van 1864 is de situatie in het plangebied gelijk aan de situatie op de kadastrale minuut (zie figuur 3). In de Grote Historische topografische Atlas Groningen ± 1900 – 1930 (verkenning 1905) is halverwege de Tjamsweersterweg een schoolgebouw weergegeven. In het zuiden van het plangebied, ter plaatse van de Westersingel is een draaibrug over het Damsterdiep aanwezig. Op de topografische kaart van 1958 is het schoolgebouw verdwenen. Op de topografische kaart van 1982 wordt ook ter plaatse van de noordoostzijde van de Tjamsweersterweg en aan de zuidzijde van de Stadhouderslaan bebouwing weergegeven. Ter plaatse van het voormalige schoolgebouw staat nu ook weer enige kleine bebouwing. Dit kaartbeeld blijft tot 2005 hetzelfde, dan wordt in het noorden van het plangebied de waterloop weergegeven waarin de huidige stuw zich bevindt. Op de topografische kaart van 2016 is zichtbaar dat met name de oostzijde van de Tjamsweersterweg verder wordt opgevuld met bebouwing.

Overweging en advies

Het plangebied is gelegen in de streek Oost-Fivelingo, in het westen van de stad Appingedam. De vroegst bekende bewoning op de kwelders van Fivelingo dateert uit de ijzertijd. Waarschijnlijk is aan het eind van de 10de eeuw de Delf gegraven. Dit kanaal staat nu bekend als het 'Damsterdiep' en loopt ten zuiden van het plangebied.

De Alberdaweg en Westersingel maken deel uit van de middeleeuwse trekweg langs het Damsterdiep. Deze weg loopt over een dijk, die op de hoogtekartaat nog enigszins herkenbaar is. Ter plaatse van de Alberdaweg, Westersingel en de kruising met de Tjamsweersterweg worden dan ook resten verwacht van een middeleeuws dijklichaam in de vorm van opgebrachte klei, plaggen en eventueel houten constructies.

Ten noorden van het plangebied zijn meerdere wierden gelegen daterend uit het begin van de jaartelling en middeleeuwen. De huidige Tjamsweersterweg vormde de verbinding tussen deze wierden en de trekweg langs het Damsterdiep (en voorgangers). Het is zeer goed mogelijk dat zich onder het wegdek van de huidige Tjamsweersterweg nog resten bevinden van voorganger(s) in de vorm van een oud wegdek of mogelijk een kleiweg met karrensproten.

Gezien de grote kans op de aanwezigheid van archeologische resten, wordt geadviseerd om de werkzaamheden ten behoeve van de aanleg van de riolering en de herinrichting van de weg onder archeologische begeleiding plaats te laten vinden. Voor de uitvoering van een archeologische begeleiding is een door de bevoegde overheid (gemeente Appingedam) goedgekeurd Programma van Eisen benodigd.

Ter plaatse van de stuw in het noorden van het plangebied worden naar aanleiding van het bureauonderzoek geen archeologische resten verwacht. Daarom wordt hier geen archeologisch vervolgonderzoek noodzakelijk geacht. Mochten tijdens de werkzaamheden op deze locatie onverhoopt toch archeologische resten worden aangetroffen, dan geldt krachtens de Erfgoedwet, conform artikel 5.10, een meldingsplicht. Vondsten dienen zo spoedig mogelijk te worden gemeld bij de gemeente Appingedam en bij Libau. Deze laatste zal vervolgens zorg dragen voor de verplichte melding bij het Rijk.

Bijlagen:

- Fysisch geografische kaart;
- Bodemkaart;
- Hoogtekartaat AHN2;
- AHN2-detailkaart;
- Kaart archeologie.

Geraadpleegde bronnen en kaarten

Actueel Hoogtebestand Nederland (www.ahn.nl; nationalegeoregister.nl).

Archeologische Monumentenkaart (AMK) van de provincie Groningen.

Archeologische verwachtingskaart en beleidskaart gemeente Appingedam, Regio Noord-Groningen. In: Beek, J.L. & P.C. Vos, 2008. *Regio Noord Groningen, Gemeenten De Marne, Winsum, Bedum, Ten Boer, Loppersum, Eemsum, Appingedam en Delfzijl*. RAAP-rapport 1732, RAAP Archeologisch Adviesbureau en Deltares.

Archis, Archeologisch Informatiesysteem van de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed.

BAG Viewer, Basisregistraties Adressen en Gebouwen (www.bagviewer.kadaster.nl).

Brood, P., A.H. Huussen & J. van der Kooi (red.), 1999. *Nieuwe Groninger Encyclopedie*. REGIO-Project Uitgevers, Groningen.

Cultuurhistorische Waardenkaart Groningen. Provincie Groningen 2004.

Emmelkamp, J.E., 2005. *De historie van boerderijen en molens in de gemeente Appingedam*. Profiel Uitgeverij, Bedum.

Grote Historische Atlas van Nederland, 1: 50000. Deel 2: Noord-Nederland 1851 – 1855. Wolters-Noordhoff Atlasproducties, 1990. Groningen.

Grote Historische topografische Atlas Groningen ± 1900 – 1930, schaal 1: 25000. Uitgeverij Nieuwland, 2006. Tilburg.

HisGIS Groningen, Historisch Geografisch Informatiesysteem (www.hisgis.nl).

Landschapskaart provincie Groningen (<http://www.provinciegroningen.nl/loket/kaarten/landschapskaart/>)

Opentopo (www.opentopo.nl).

PDOK, Publieke Dienstverlening op de Kaart (www.pdok.nl).

Schroor, M. 1996. *De Atlas der Provinciële landen van Groningen (1722-1736)*. REGIO-Project Uitgevers / Rijksarchief Groningen.

Schroor, M. 1997. *De Atlas der Stadslanden van Groningen (1724-1729)*. REGIO-Project Uitgevers / Rijksarchief Groningen.

Schroor, M & J. Meijering, 2007. *Golden Raand, Landschappen van Groningen*. In Boekvorm Uitgevers, Assen.

Snijders, F.L., 1985. *Fysische geografie in de provincie Groningen*. Milieu- en landschapsonderzoek Provinciaal Planologische Dienst. Groningen.

Stiboka, 1985. *Bodemkaart van Nederland, schaal 1: 50.000*. Stiboka, Wageningen (Toelichting gepubliceerd in 1986; kaartopname door A.E. Clingeborg et al.).

Topo Tijdreis, over 200 jaar topografie (<http://topotijdreis.nl/>).

Topografische atlas Groningen 1:25.000. ANWB bv, 2004. Den Haag.

Versfelt, H.J. & M. Schroor, 2005. *De atlas van Huguenin; militair-topografische kaarten van Noord-Nederland, 1819-1829*. Heveskes Uitgevers/Drentse Historische Vereniging, Groningen/Veendam.

Archeologische periodes

paleolithicum	tot 8800 v.Chr.
paleolithicum vroeg	tot 300000 C14
paleolithicum midden	300000 - 35000 C14
paleolithicum laat	35000 C14 - 8800 v.Chr.
paleolithicum laat A	35000 - 18000 C14
paleolithicum laat B	18000 C14 - 8800 v.Chr.
mesolithicum	8800 - 4900 v.Chr.
mesolithicum vroeg	8800 - 7100 v.Chr.
mesolithicum midden	7100 - 6450 v.Chr.
mesolithicum laat	6450 - 4900 v.Chr.
neolithicum	5300 - 2000 v.Chr.
neolithicum vroeg	5300 - 4200 v.Chr.
neolithicum vroeg A	5300 - 4900 v.Chr.
neolithicum vroeg B	4900 - 4200 v.Chr.
neolithicum midden	4200 - 2850 v.Chr.
neolithicum midden A	4200 - 3400 v.Chr.
neolithicum midden B	3400 - 2850 v.Chr.
neolithicum laat	2850 - 2000 v.Chr.
neolithicum laat A	2850 - 2450 v.Chr.
neolithicum laat B	2450 - 2000 v.Chr.
bronstijd	2000 - 800 v.Chr.
bronstijd vroeg	2000 - 1800 v.Chr.
bronstijd midden	1800 - 1100 v.Chr.
bronstijd midden A	1800 - 1500 v.Chr.
bronstijd midden B	1500 - 1100 v.Chr.
bronstijd laat	1100 - 800 v.Chr.
ijzertijd	800 - 12 v.Chr.
ijzertijd vroeg	800 - 500 v.Chr.
ijzertijd midden	500 - 250 v.Chr.
ijzertijd laat	250 - 12 v.Chr.
Romeinse tijd	12 v.Chr. - 450 n.Chr.
Romeinse tijd vroeg	12 v.Chr. - 70 n.Chr.
Romeinse tijd vroeg A	12 v.Chr. - 25 n.Chr.
Romeinse tijd vroeg B	25 - 70 n.Chr.
Romeinse tijd midden	70 - 270 n.Chr.
Romeinse tijd midden A	70 - 150 n.Chr.
Romeinse tijd midden B	150 - 270 n.Chr.
Romeinse tijd laat	270 - 450 n.Chr.
Romeinse tijd laat A	270 - 350 n.Chr.
Romeinse tijd laat B	350 - 450 n.Chr.
middeleeuwen	450 - 1500 n.Chr.
middeleeuwen vroeg	450 - 1050 n.Chr.
middeleeuwen vroeg A	450 - 525 n.Chr.
middeleeuwen vroeg B	525 - 725 n.Chr.
middeleeuwen vroeg C	725 - 900 n.Chr.
middeleeuwen vroeg D	900 - 1050 n.Chr.
middeleeuwen laat	1050 - 1500 n.Chr.
middeleeuwen laat A	1050 - 1250 n.Chr.
middeleeuwen laat B	1250 - 1500 n.Chr.
nieuwe tijd	1500 - heden
nieuwe tijd A	1500 - 1650 n.Chr.
nieuwe tijd B	1650 - 1850 n.Chr.
nieuwe tijd C	1850 - heden

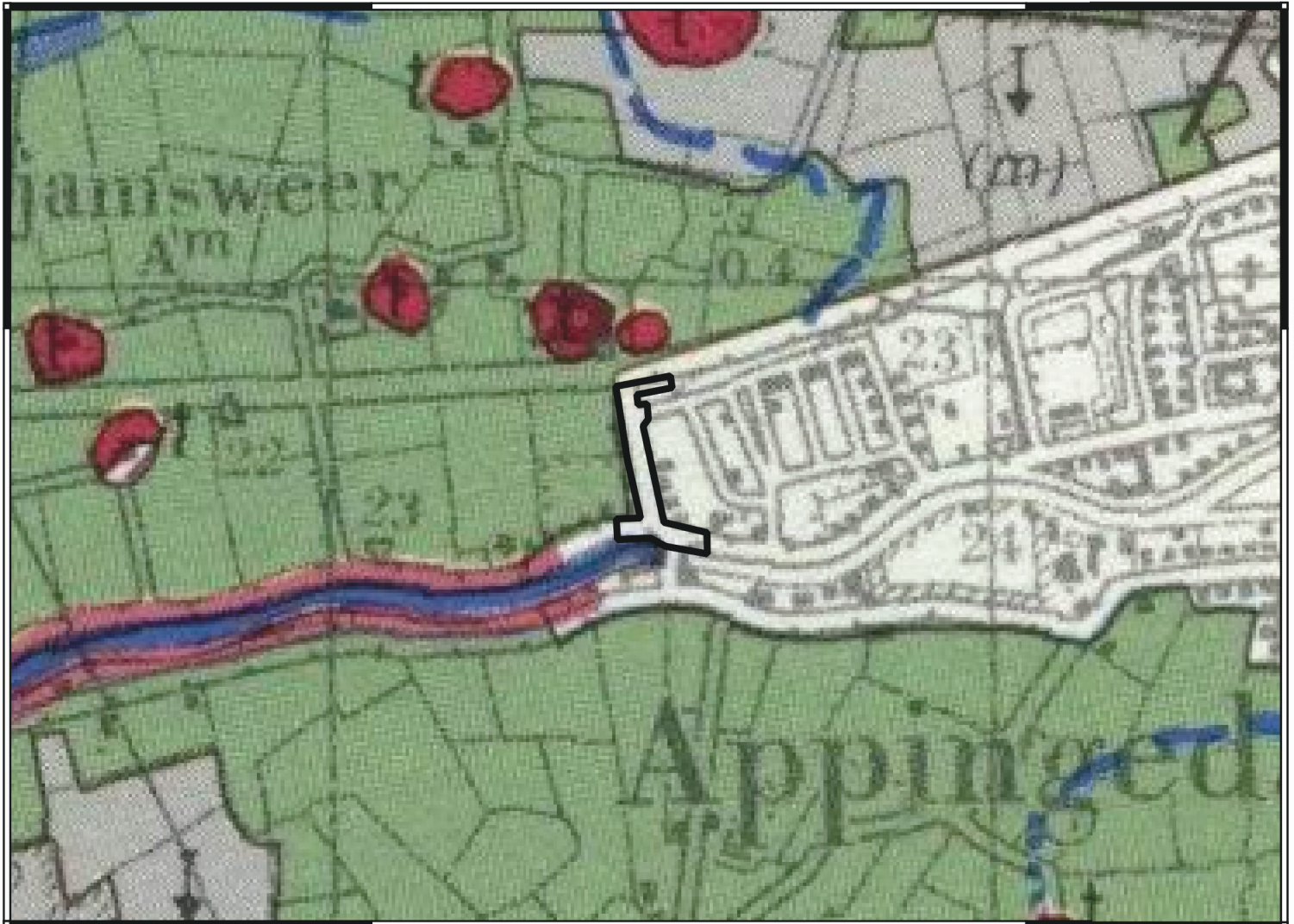

Fysisch geografische kaart

Tjamsweersterweg te Appingedam, gemeente Appingedam

251000

252000

251000

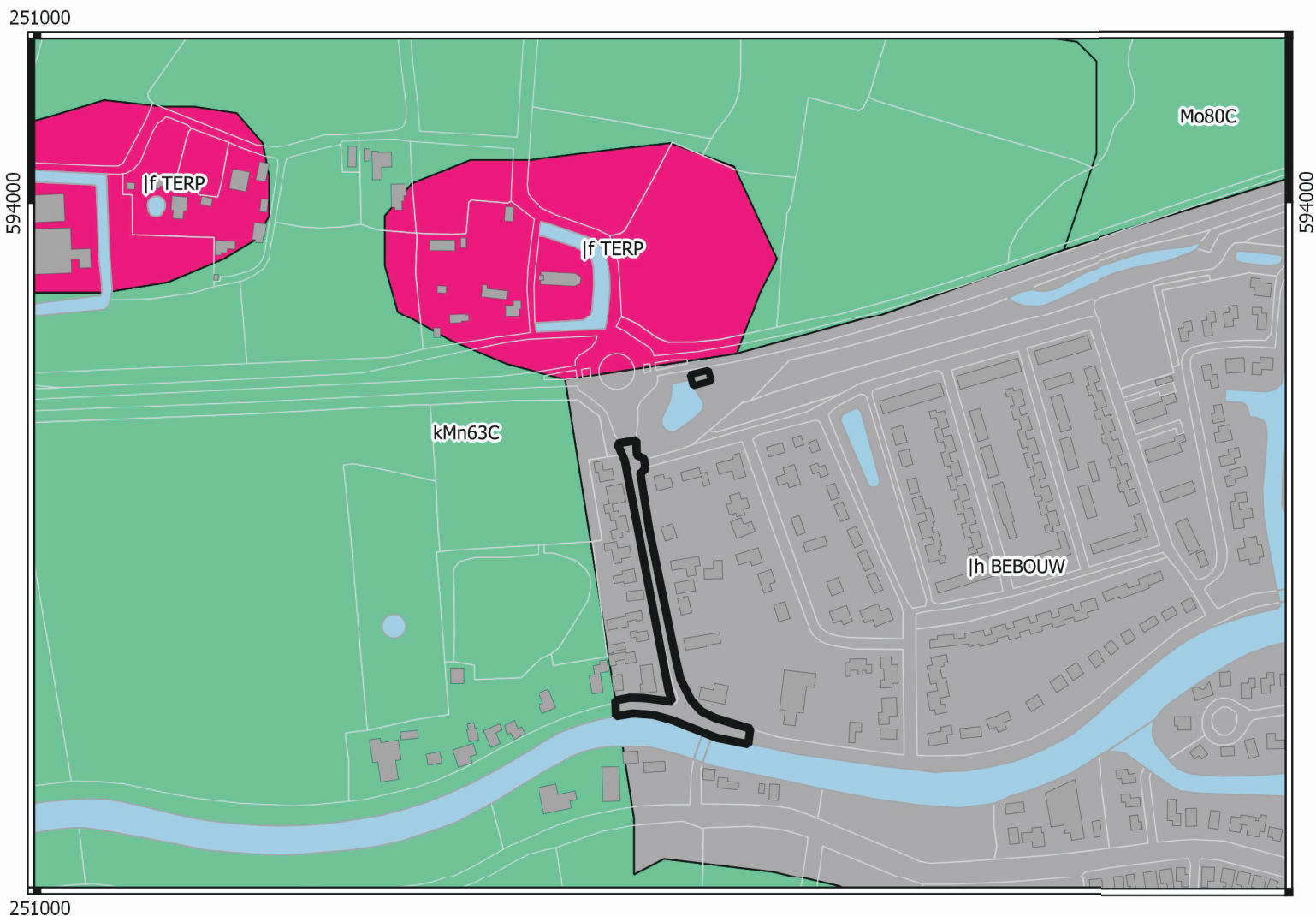
252000

Legenda

Plangebied	Mv2 - Vlakke getij-afzettingsvlakte
Afgraving/ophoging/vergraving	Water
Bebouwde kom	m - met kleidek, 15-40 cm dik
Dijk	t - Wierde
	afgegraven wierde

Bodemkaart

Tjamsweersterweg te Appingedam, gemeente Appingedam

Legenda

- Plangebied
- lf TERP: wierde / terp
- lh BEBOUW: bebouwde kom
- kMn63C: Knippoldervaaggronden; zavel en lichte klei, profielverloop 3
- Mo80C: Kalkarme nesvaaggronden; klei

Hoogtekaart AHN2

Tjamsweersterweg te Appingedam, gemeente Appingedam

Legenda

 Plangebied

AHN2

 -1 m NAP

 -0,50 m NAP

 +0 m NAP

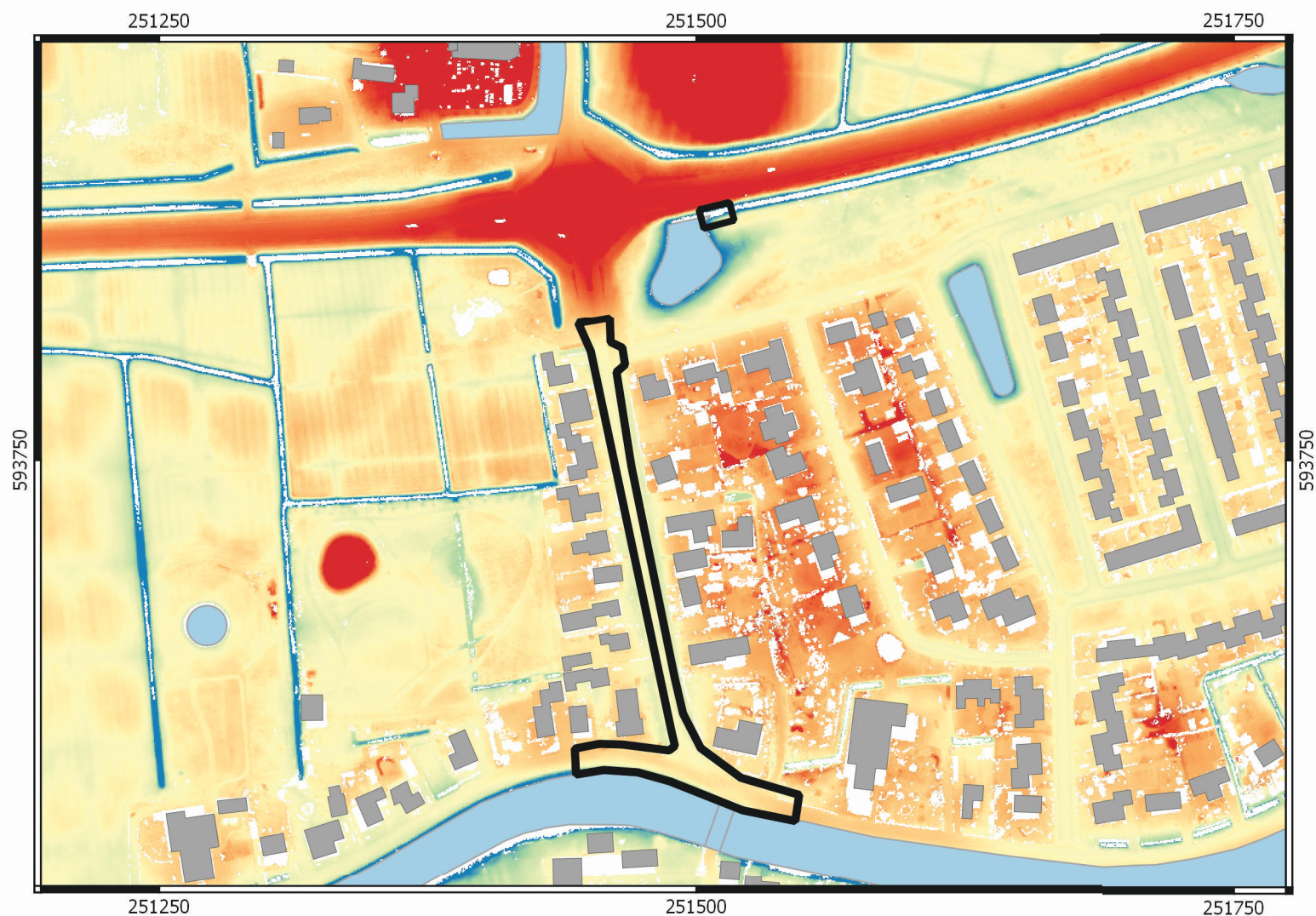
 +0,50 m NAP

 +1 m NAP

AHN2-detailkaart

Tjamsweersterweg te Appingedam, gemeente Appingedam

Legenda

 Plangebied

AHN2

 -1 m NAP

 -0,50 m NAP

 +0 m NAP

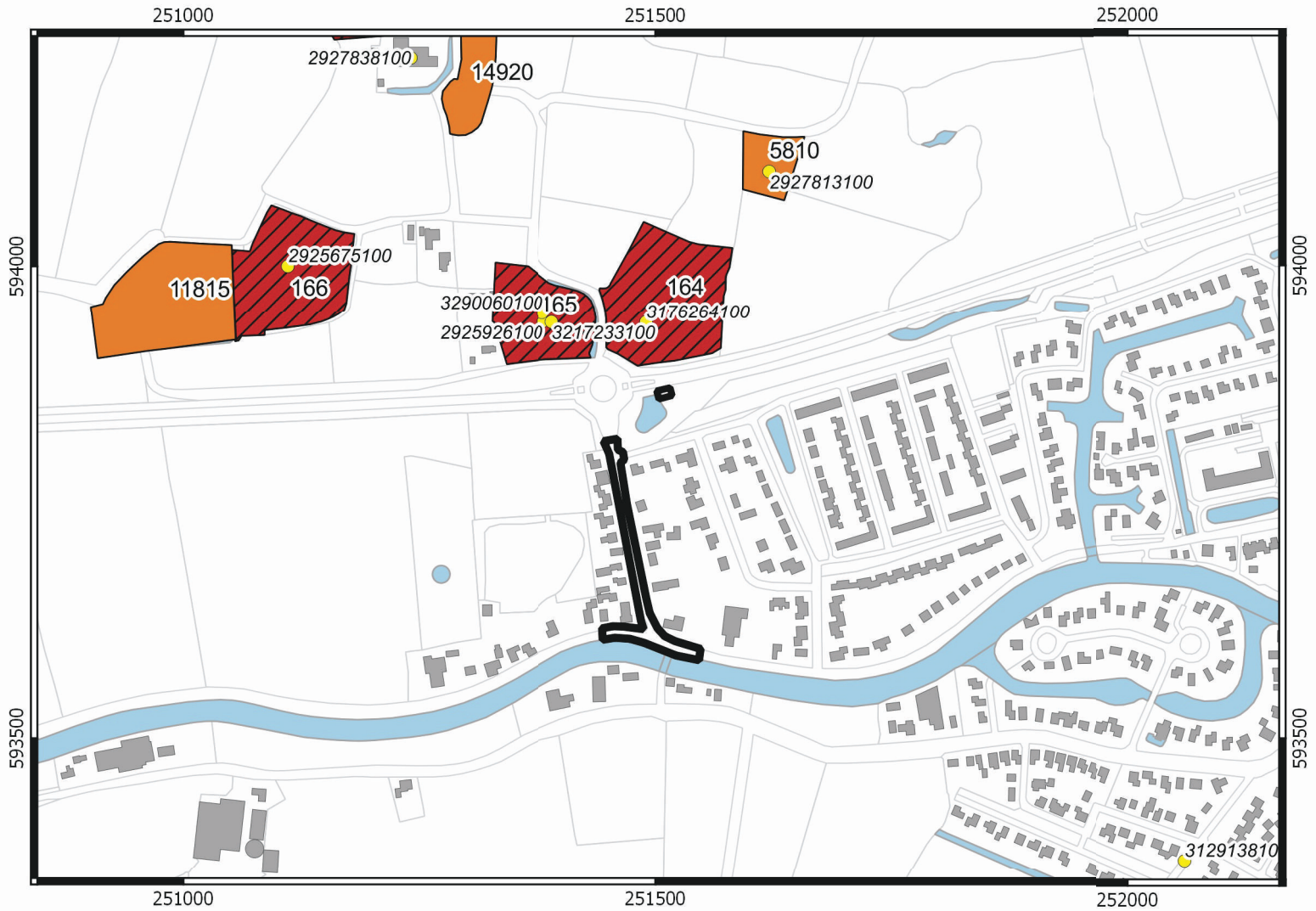
 +0,50 m NAP

 +1 m NAP

Kaart archeologie

Tjamsweersterweg te Appingedam, gemeente Appingedam

Legenda

- Plangebied
- Vondstlocaties
- Terrein van archeologische waarde
- Terrein van hoge archeologische waarde
- Terrein van zeer hoge archeologische waarde
- Terrein van zeer hoge archeologische waarde, beschermd